

1

Norge i Latin-Amerika: endrede forbindelser og stagnerte forestillinger

Leiv Marsteintredet

Hvilke forbindelser har Norge til Latin-Amerika? Hva har skapt og formet våre forbindelser med regionen? Hvilke forestillinger om og hvilke bilder skaper og har vi av Latin-Amerika? Og i hvilken grad og på hvilken måte henger våre forestillinger om Latin-Amerika sammen med våre forbindelser med regionen? Dette er spørsmålene en rekke Latin-Amerika-forskere tar for seg i denne boken.

Norge er et land med lange tradisjoner for å søke kontakt utover landegrensene med andre nasjoner og andre kulturer. På tross av dette finnes det ikke noen systematisk oversikt over våre forbindelser med Latin-Amerika.¹ Denne boken søker å rette opp denne mangelen og tar et originalt grep for å studere både våre forbindelser og våre forestillinger i sammenhengen mellom Norge og en global region. Forfatterne av kapitlene er alle Latin-Amerika-forskere, og forsker ikke først og fremst på Norge. Boken tilbyr dermed nye perspektiver på tema som norsk bistand, utenrikspolitikk og journalistikk

¹ Det har nylig blitt gitt ut to antologier som på ulikt vis diskuterer norske forbindelser til og forestillinger om Latin-Amerika. Benedicte Bull har redigert en bok på spansk (senere utgitt på engelsk) som tar for seg norsk sosial, og akademisk, tenkning om Latin-Amerika (Bull 2015), mens Steinar A. Sæther har redigert en bok på engelsk om norsk migrasjon til Latin-Amerika i perioden 1820–1940 (Sæther 2015). Begge disse viktige akademiske bidragene har et snevrere fokus enn denne antologien, men er gode kompliment til denne boken. Norsk migrasjon til Sør-Amerika er også behandlet av Kjartan Fløgstad (1999), mens Joar Hoel-Larsen gir en fin, om enn rotete oversikt over nordmenn i Latin-Amerika i sin bok fra da han var korrespondent i regionen (Larsen 1997).

enn de analyser som er skrevet av forskere med Norge som forskningsfelt. Det vil komme klart frem i flere av bokens kapitler at mange av faktorene som styrer våre relasjoner til og forestillinger om regionen, er påvirket av utviklingen i Latin-Amerika.² Dermed blir kunnskap om ulike land, kulturer, historie og politikk i Latin-Amerika viktig for å forstå og forklare norske forbindelser til og forestillinger om regionen. Boken handler dermed ikke primært om Latin-Amerika, selv om den nysgjerrige leser vil lære om denne regionen også.

Mens bokens ulike kapitler tar for seg spesifikke tematikker, sektorer og områder, bidrar dette introduksjonskapittelet med noen overordnede perspektiver og trekker frem noen sentrale punkter som går igjen i bokens kapitler.

Hvordan kan Latin-Amerika lære oss noe om Norge?

Selv om norske relasjoner til og forestillinger om omverdenen først og fremst er preget av trekk ved det norske samfunnet, ønsker vi i denne boken å vise at vi kan lære mye om oss selv også ved å studere Latin-Amerika. Særtrekk ved vår historie, kultur, geografi, politikk, sosiale sammensetning osv. vil naturlig nok forme hvordan nordmenn ser på andre land, og hvordan vi søker kontakt med andre land og kulturer. I så måte er våre særtrekk faktorer som skaper en felles forståelsesramme overfor omverdenen. Slike norske særtrekk gir grobunn for analyser som søker å fange opp norske syn på resten av verden gjennom et sentralt, analytisk begrep, som for eksempel Terje Tvedts “godhetsregime” og den norske modellen (se f.eks. Tvedt 2009).

Vi kan likevel lære mye om Norge ved å studere andre regioner. Norges forhold til og forståelser av for eksempel regioner som Asia, Afrika og Latin-Amerika vil ikke være like. Varige trekk ved en region, som kultur, historie og språk, preger norsk kontakt med og forståelse av regionen. Norske forbindelser med og forestillinger om Latin-Amerika har noe til felles med våre kontakter til andre regioner, særlig i det globale sør, men også en unik historie å fortelle. Dette betyr at norsk politikk, våre kontakter til og vår forståelse av andre regioner ikke

2 Hva Latin-Amerika er og hvilke land det består av, er gjenstand for mange diskusjoner. I denne boken forstås Latin-Amerika kort og godt som de land på det amerikanske kontinent der et latinsk språk, spansk, portugisisk eller fransk, er et av de offisielle språkene. I alt betyr dette 20 land. Geografisk snakker vi om land i området fra Mexico i nord til Chile og Argentina i sør, sammen med Cuba, Haiti og Den dominikanske republikk i Karibia.

kun styres av våre særtrekk og verdier, eller en “norsk modell”. En region som Latin-Amerika har også stor kulturell, historisk, økonomisk og politisk variasjon. Mens den norske stats forhold til Mellom-Amerika har vært preget av bistand og utviklingsarbeid med fokus på utvikling, urfolk og fred, er for eksempel Norges nylige interesse for Brasil i mye større grad preget av økonomiske kalkulasjoner og interesse for handel og investeringer. Dette siste perspektivet for kontakt med et land i det globale sør bryter med bilder av det norske “godhetsregimet” og har lite med tradisjonell utviklingshjelp å gjøre (se Opsvik, kapittel 4 og Berntzen, kapittel 5).

De interne forskjellene mellom land og områder i Latin-Amerika blir ofte borte i våre forestillinger om regionen, og kunnskap om disse variasjonene hjelper oss å forstå vår samhandling med regionen. Ved bruk av den generaliserende betegnelsen *Latin-Amerika* som også denne boken benytter, skapes det lett forestillinger om at alle land sør for USA er like. Gjennom de forenklinger vi benytter i språket vårt, kan vi ofte skape overflatiske forestillinger om Latin-Amerika der historiske, kulturelle og økonomiske forskjeller både innad i land og mellom folkegrupper og land i regionen blir borte. Våre forestillinger om og forbindelser med Latin-Amerika styres også i stor grad av hendelser og utviklingstrekk i Latin-Amerika som Norge i liten eller ingen grad kan påvirke. Norsk politikk overfor, bistand til og forskning på Latin-Amerika styres ikke autonomt fra Norge som en proaktiv prosess, men vil ofte være skapt som reaksjoner på utviklingstrekk vi observerer. I flere kapitler i denne boken (f.eks. Bull, kapittel 6) blir hendelser som de cubanske og nicaraguanske revolusjonene, kuppet i Chile og venstrebølgen på starten av 2000-tallet sett som viktige hendelser med varig effekt på våre forbindelser til Latin-Amerika.

For å forstå og forklare våre forbindelser med og forestillinger om Latin-Amerika kan vi komme et stykke på vei i våre analyser med utgangspunkt i en norsk modell for samkvem med omverdenen, men om vi også skal forklare og forstå særegenheter, nyanser og variasjon i våre forbindelser med og forestillinger om Latin-Amerika, kreves det en dypere kunnskap om regionen. Forfatterne av kapitlene i denne boken bringer denne kunnskapen med seg i sine analyser.

Latin-Amerika: En lite viktig region for Norge?

Først og fremst er Latin-Amerika relativt lite viktig for Norge. Latin-Amerika eller landene i regionen utgjør ikke og har aldri utgjort noen sikkerhets- eller

utenrikspolitisk trussel mot Norge, og landene i regionen har heller aldri vært viktig som alliansepartnere innenfor sikkerhetspolitikken. Regionen også mindre viktig som bistandsregion enn for eksempel Afrika sør for Sahara, som Norge har et bredere og mer omfattende bistandssamarbeid med, og som bistandsregion har også Latin-Amerika en kortere historie enn både Afrika og (deler av) Asia. Dette henger nok sammen med at Latin-Amerika i hovedsak består av mellominntektsland og slik sett blir oppfattet som en mindre “trengende” region enn Afrika sør for Sahara. På tross av økende økonomisk samkvem de siste årene er Latin-Amerika heller ikke noen stor partner med tanke på norsk handel, eksport og import av varer eller investeringer. I så måte er kanskje Latin-Amerika en glemt region for store deler av offentligheten og det offentlige Norge. Dette betyr ikke, som denne boken vil vise, at Latin-Amerika som region er uviktig for Norge, ei heller at vi ikke har hatt eller har kontakter med regionen, eller at vi ikke er opptatt av den. Disse forbindelsene kommer imidlertid i mindre grad i offentlighetens søkelys, og denne boken forsøker dermed å rette på dette og å øke kunnskapen om våre forbindelser med regionen.

Norge, spesielt som skipsfartsnasjon, har lange tradisjoner for kontakter med Latin-Amerika, men fordi landene i regionen oppnår så lite oppmerksomhet i Norge, vil jeg våge å påstå at det i Norge er lite kunnskap om regionen og våre kontaktflater med den. En mulig konsekvens av dette er stereotypiske, forenklete forestillinger, slik Neyens (kapittel 3) trekker frem i sin analyse av norske beretninger om Mexico, og en svekket kritisk sans overfor det som presenteres om regionen av journalister, forskere og andre i mediene og den offentlige sfæren. Med det svekkes også den kritiske sansen rundt Norges engasjement i Latin-Amerika enten det er politisk, økonomisk eller gjennom bistand (se Greger mfl., kapittel 9). Som den eneste av de store regionene i verden har ikke NRK en fast korrespondent i Latin-Amerika, og vi er i større grad enn i dekingen av andre regioner avhengige av internasjonale nyhetsbyråer. Resultatet er trolig også en svekket kvalitet på nyhetsdekingen fra Latin-Amerika sammenlignet med andre regioner.

Det at Latin-Amerika er mindre viktig for Norge enn USA, Europa og Russland sikkerhetsmessig, Afrika bistandsmessig og Asia handelsmessig, gjør også at våre kontakter er mindre institusjonaliserte enn for andre regioner. En konsekvens av dette er at de bånd som skapes med land og områder i Latin-Amerika, blir mer personavhengige. En tråd som går gjennom flere kapitler i denne boken, er hvor personavhengig vår kontakt med Latin-Amerika har

vært. For å nevne noen kan vi trekke frem en person som Frode Nilsen, som tok ansvaret for Norges ambassade i Chile etter Pinochets kupp i 1973 og sørget for å hjelpe mange chilenerne ut av landet. Forsker, konsulent, forfatter og Latin-Amerika-kjenner Vegard Bye er også en viktig person, som blant annet er trukket frem i Erik Solheims selvbiografi som sentral for den rødgrønne regjeringens satsing på Latin-Amerika (se Bull, kapittel 6). Et navn som Petter Skauen fra Kirkens Nødhjelp går igjen i flere kapitler på grunn av hans engasjement i Guatemala og senere i fredsprosessen der, i binasjonale samtaler med Haiti og Den dominikanske republikk og sågar gjennom en mindre rolle i de nylig avsluttede fredssamtalene i Colombia. Og når det gjelder Colombia, trekkes tidligere statssekretær Jan Egelands personlige engasjement for landet frem av Nissen (kapittel 7) som viktig for at Norge ble tilrettelegger i fredsprosessen i Colombia.³ Det offisielle Norges tilnærming til regionen virker i så måte ikke å følge en overordnet politisk strategisk plan, men avhenger av både hendelser i regionen og noen få personer som i skyt-
teltrafikk mellom Oslo og Latin-Amerika er drevet av et sterkt engasjement i regionen. Nissen trekker i sitt kapittel frem ikke bare hvordan det ikke egentlig eksisterer en norsk modell for fred, men også hvor viktig det personlige har vært i Norges tilnærming til fredsprosessen i Colombia.

Det at det norske offentlige miljøet med hensyn til Latin-Amerika er lite og forbindelsene våre ofte styres av personlige kontakter og personlig engasjement, er ikke nødvendigvis et problem, men kanskje et særtrekk ved Norges forbindelser til denne regionen. En klar fordel er muligheten for raskt å reagere på en forespørsel, som den som kom fra Colombia om bidrag til fredsprosessen. En utfordring kan riktignok være rolleblanding og uklarheter om hvor den norske stat opphører og for eksempel frivillig sektor overtar, et tema som Tafjord er innom i kapittelet om norsk misjon. En annen utfordring er rolleblanding for sentrale aktører for våre relasjoner med Latin-Amerika. For å trekke frem to eksempler: Vegard Bye har i perioder vært forsker ved Senter for Utvikling og Miljø (UiO) og NUPI, seniorpartner i Scanteam som driver rådgivning og evaluering på oppdrag fra blant annet Utenriksdepartementet, og, ifølge Erik Solheim, en sterk pådriver for Norges satsing på Latin-Amerika. Petter Skauen

3 På andre arenaer som den økonomiske har en person som Erling Lorentzen vært viktig og blitt brukt som døråpner for norske bedrifter i Brasil gjennom lengre tid, ifølge en nylig skrevet biografi om Lorentzen (se Pettersen 2016).

fra Kirkens Nødhjelp har også vært sentral i UD's fredsenngasjement i Guatemala og opererte til tider som en del av utenriktjenesten og på oppdrag fra UD. Samtidig har både Skauen og Bye vært aktive i det norske offentlige ordskiftet om Latin-Amerika og blitt brukt flittig av norske medier som eksperter på regionen. Gjennom medier, eller som Bye også som forfatter av bøker om Latin-Amerika, former de våre forestillinger om regionen som uavhengige eksperter eller kjennere, samtidig som de har interesse i, evaluerer, påvirker og utøver norsk politisk engasjement, ressursbruk og forbindelser med regionen. Dette er ikke et forsøk på å henge ut verken Bye eller Skauen, som begge sitter på en unik kompetanse og erfaring fra Latin-Amerika som vi skal være glade for at de villig formidler om. Problemet ligger heller i den generelt manglende kunnskapen om Latin-Amerika, slik at meningspluralisme, kritiske analyser og debatt uteblir i norsk offentlighet. Dette gjør at formidlingen om Latin-Amerika og våre forestillinger om regionen blir avhengig av og preget av et fåtall personer som gjerne er påvirket av sine egne interesser i regionen eller i norske forbindelser med regionen.

En annen utfordring med lite kunnskap og små Latin-Amerika-miljøer i Norge er at misvisende stereotyper og sjablonger ofte dominerer og får overleve i offentligheten uten særlig debatt eller motbør. Ekern og García-Godos diskuterer disse stereotypene og sjablongene utførlig i sitt kapittel i denne boken, og trekker frem hvordan forestillingene om Latin-Amerika ofte baserer seg på en dikotomi eller todeling – helt vs. skurk, undertrykker vs. undertrykte, diktatorer eller eliter vs. folk. Selv om forenklinger alltid vil forekomme når vi skaper forestillinger om land og regioner langt unna, er det grunn til å tro at disse styrkes dersom den generelle kunnskapen om regionen er lav, og kunnskapsmiljøene som kan evne å fremme et mer komplekst bilde og korrigere dominerende stereotyper, er små. Problemene med sjablongbaserte fremstillinger og analyser av Latin-Amerika som Ekern og García-Godos diskuterer, er flere. For det første er de et dårlig utgangspunkt for analyser av historie og samfunn i Latin-Amerika som andre steder. For det andre er slike forenklete analyser basert på en todeling av samfunn, polariserende og ikke egnet for å øke interessen for Latin-Amerika. Mens analyser om undertrykkere og undertrykte i Latin-Amerika kan styrke engasjementet til de som allerede er interessert, kan bruken av slike stereotyper for å analysere samfunn virke fremmed eller avskrekkende for andre og hindre at nye grupper fatter interesse for regionen. Latin-Amerika-interesse kan rett og slett bli oppfattet

som noe sært og rart av de som observerer denne utenfra. Et tredje problem er, som Ekern og García-Godos påpeker, at de skaper systematiske skjevheter i fremstillingen av en hel region. Visse hendelser, historier og bilder som passer stereotypien trekkes frem, mens andre, kompliserende hendelser holdes tilbake. Vi har for eksempel hatt utallige debatter om Chávez i Norge, men få om en tilsvarende leder fra høyresiden som Perus autoritære president Fujimori (1990–2000).⁴ Og i tråd med sjablongene og stereotypiene var det få av disse debattene som gikk dypere enn å analysere Chávez som en helt eller skurk.⁵

Med utgangspunkt i disse observasjonene ønsker vi med denne antologien å bidra med en nøktern, uavhengig og solid faglig analyse som vi tror kan være med på å heve kunnskapsgrunnlaget om regionen, Norges forhold til regionen og hva som driver Norge og nordmenns forhold til andre regioner, folk og kulturer. Ved å bringe frem faglig baserte og kritiske analyser kan boken også bidra til å nyansere våre forestillinger om Latin-Amerika og forhåpentligvis bryte ned noen inngroddede norske stereotyper (om regionen).

Økende potensial, men dalende offentlig interesse? En dreining i våre forbindelser med Latin-Amerika

Det er grunn til å tro at interessen for Latin-Amerika er på vei nedover i Norge. VG-kommentator Axel Støren-Wedén skriver med bekymring om Latin-Amerika som “den glemte region” (Wedén 2017), Universitetet i Oslo legger ned sine Latin-Amerika-studier (Loge 2017), Norge la i 2016 ned sin ambassade i Guatemala (Statsministerens kontor 2015)⁶ og Bull viser i sitt kapittel hvordan regionalbevilgningen for Latin-Amerika har blitt redusert under både rød-grønn og blå regjering. Greger mfl. viser i sitt kapittel hvordan den norske mediedekningen av regionen er nedadgående, og Latinamerikagruppene i Norge skriver om at norske medier “Skrinlegger en hel region” (Kulasingam og

4 At vi fikk mange debatter om Chávez, men ikke om Fujimori, er kanskje ikke så overraskende og støtter opp om tidligere Bergens Tidende-redaktørs påstand om at “*Venstresiden tok ut fortolkningsmonopol på Latin-Amerika ...*” (Holsen 2006).

5 For et tidlig unntak som bryter med stereotypiene og stiller spørsmål ved om norske politikere bør holde seg med politiske helter, se Ims (2007) sin analyse av Chávez-regimet i Venezuela og norske bilder av Chávez og Venezuela.

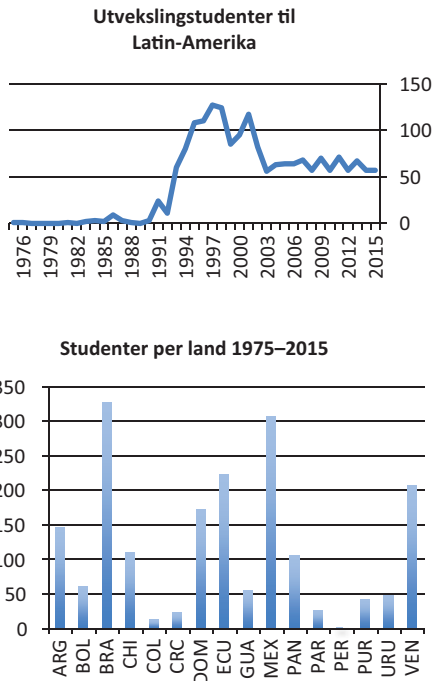
6 Norge sitter nå igjen med seks ambassader i Latin-Amerika: Buenos Aires (Argentina), Brasilia (Brasil), Santiago de Chile (Chile), Havanna (Cuba), Bogotá (Colombia) og Mexico by (Mexico).

Garnes 2015). På forskningssiden er Latin-Amerika-programmet i Norges Forskningsråd nå nedlagt, og finanseringen av nettverket for norsk Latin-Amerika-forskning, NorLARNet,⁷ som har vært en viktig bidragsyter til kunnskapsformidling om regionen, kanskje er på vei ut. For enhver som er interessert i Latin-Amerika er dette en bekymringsfull utvikling. Nå er det ikke første gang det har blitt argumentert for at Norge glemmer eller ignorerer Latin-Amerika. I 2006 skrev utenriksjournalist Erik R. Selmer i Dagsavisen en kronikk om Latin-Amerika som “Kontinentet Norge glemte” (Selmer 2006), og daværende utviklingsminister Erik Solheim hevdet at Sør-Amerika “... *har vært et glemt kontinent for Norge*” (Dagsavisen 17/08-2006).⁸ Disse uttalelsene kom i forbindelse med starten på den norske Latin-Amerika-satsingen som skulle rette på problemet og skape en varig satsing og interesse for Latin-Amerika i Norge. Spørsmålet nå er om det står noe igjen av denne ti år etter, eller om vi er tilbake til der Norge og Latin-Amerika var før satsingen. På tross av en nedgang og dalende interesse på flere felt, vil jeg hevde at bildet er mer nyansert, og at det snarere enn en unison nedgang, er riktig å snakke om endrede interesser og forbindelser samtidig som vi har et økende potensial for å skape bånd med regionen.

I sin meget interessante bok *Latin-Amerikanske bilder* (1997: 148) fra sin periode som korrespondent i Latin-Amerika skriver NRK-journalist Joar Hoel Larsen: “*Min teori er altså at det finnes en latent Latin-Amerika-interesse i Norge.*” Jeg tror Hoel Larsen har rett, og med denne bokens fokus på kunnskapsbasert formidling håper vi å nå ut til og å vekke den latente Latin-Amerika-interessen. Fokuset i denne antologien er på det offisielle eller offentlige Norge, men utenfor det vi kan kalle det offisielle eller offentlige Norge, finnes det en rekke kontaktflater som vi kan kalle latente all den tid vi kjenner lite til dem, og de er lite synlige i offentligheten. Herunder kan vi sortere den stadig økende turismen til land i regionen, de mange ungdommene som har vært på elevutveksling, språkreise eller studentutveksling på universitetsnivå i et latinamerikansk land, migrasjon og de bånd som knyttes via ekteskap mellom nordmenn og latinamerikanere. Disse kontaktene, som vi har

7 Norwegian Latin America Research Network: <http://www.norlarnet.uio.no>

8 Latin-Amerika som et glemt kontinent ble et mantra for regjeringen i denne perioden og er i så måte noe som preger våre forestillinger av Latin-Amerika. I 2007 gjentok Erik Solheim og forskningsminister Tora Aasheim at Latin-Amerika skulle frem fra glemselen, og at kunnskap om regionen skulle styrkes (Aftenposten 2007).

Figur 1.1 Norske utvekslingsstudenter i Latin-Amerika 1975-2015.

Note: ARG: Argentina, BOL: Bolivia, BRA: Brasil, CHI: Chile, COL: Colombia, CRC: Costa Rica, DOM: Den dominikanske republikk, ECU: Ecuador, GUA: Guatemala, MEX: Mexico, PAN: Panama, PAR: Paraguay, PER: Peru, PUR: Puerto Rico, URU: Uruguay, VEN: Venezuela. Data fra AFS-Norge og YFU-Norge. Data samlet inn av og brukt med tillatelse fra Marit Grønскеi ved AFS-Norge og Per Iversen fra YFU-Norge. Tidsserien for AFS gjelder hele perioden 1975-2015, mens for YFU er det data fra 1995.

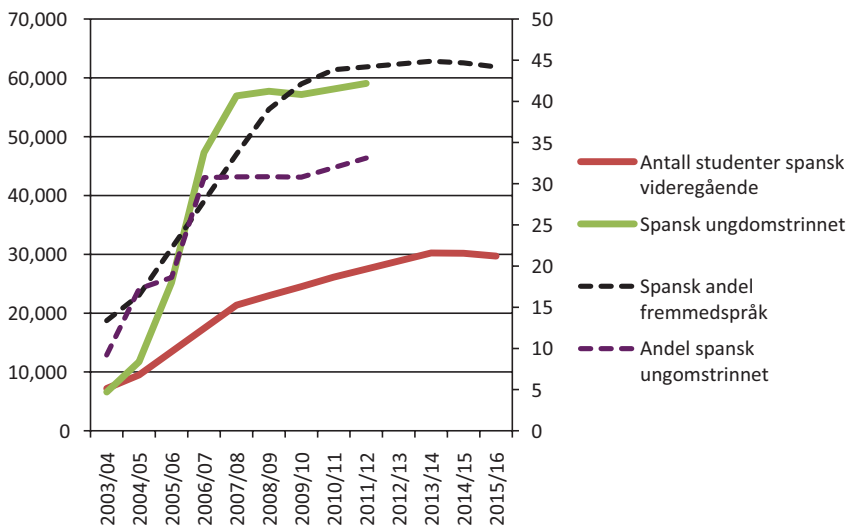
grunn til å tro er økende, og det de bringer med seg av varige forbindelser mellom Norge og Latin-Amerika, er med på å utvide kunnskapsgrunnlaget om land og områder i Latin-Amerika. Samtidig gir de grunn til å moderere inntrykket om ”en glemt region”.

Det jeg vil fokusere på her, er at fra disse ulike typene av kontakt med Latin-Amerika eksisterer det latente, ukjente forbindelser som på et eller annet vis skaper bånd til, forbindelser med og forestillinger om Latin-Amerika.

Siden 1975 har det reist 1859 ungdommer til 16 land i Latin-Amerika (inkludert Puerto Rico) med AFS-Norge eller YFU-Norge, de to største utvekslingsorganisasjonene her til lands. Hadde vi tatt med tall fra andre, konkurrerende organisasjoner, ville summen selvsagt vært høyere. Siden år 2003 har det

årlig reist ca. 60 elever til regionen, og selv om tallene er lavere enn på midten av 1990-tallet, tyder den lange trenden på en økning, og i sum er det også snakk om et betydelig antall ungdommer som har bodd et år og knyttet bånd til et latinamerikansk land.

I tillegg til økende og sterk elevutveksling, har det vært en sterkt økende interesse blant ungdom for det spanske språket de siste 10–15 årene. Spansk er valgt av over 40 % av dem som studerer fremmedspråk på videregående skoler, og mellom 30 og 35 % på ungdomsskolen. Til sammen studerer ca. 30000 elever spansk på videregående og så mange som 60 000 elever på ungdomstrinnet i Norge. Sammenlignet med 15–20 år tilbake i tid er det snakk om en gigantisk kompetanseheving for det viktigste språket i Latin-Amerika og et av de store verdensspråkene. Språkkunnskaper er viktige for kulturutveksling og forståelse, kunnskap og kunnskapsformidling og som støtte for et næringsliv som investerer i nye områder som Latin-Amerika. På tross av bekymringer i næringslivet for fallet til for eksempel det tyske språket på ungdoms- og de videregående trinnene, kan det økte kompetansenivået i spansk bety et stort potensial for Latin-Amerika i Norge både når

Figur 1.2 Utvikling av populariteten til spansk språk i norsk grunnskole.

Note: Aksene til venstre måler antall elever på alle nivå som studerer spansk. Aksene til høyre måler andelen spanskelever av alle fremmedspråk utenom engelsk. For årene 2013–2016: kun spansk, fransk og tysk.

Kilde: ANPE (2016), basert på statistikk fra Utdanningsdirektoratet.

det gjelder interesse rent allment og kulturelle og økonomiske bånd til regionen.

Statistikken over utviklingen av elevutveksling og populariteten til spansk språk i norsk grunnskole (figurene 1.1 og 1.2) viser til et stort potensial for å styrke norske forbindelser med Latin-Amerika og vår kunnskap og formidling om regionen. I hvilken grad økning i spanskstudier og elevutveksling fører til varige eller fremtidige styrkede forbindelser med regionen, skal være usagt – og er et interessant tema for fremtidig forskning – men den indikerer støtte til Hoel Larsens påstand om en stor latent interesse for Latin-Amerika. At det offisielle Norge, medier og universiteter ser ut til å glemme Latin-Amerika, betyr ikke at interessen nødvendigvis er synkende i Norge som helhet.

Varsellampene for norsk Latin-Amerika-nærvær gjelder altså mest det offisielle og Staten Norge, men denne antologien får frem nyanser som peker mot en endring av forbindelser, mer enn kun en nedbygging av relasjoner. Det norske fredsengasjementet i Colombia som Nissen analyserer i denne boken, kan medføre et styrket og vedvarende engasjement i dette landet som bygger videre på en tradisjon i skjæringspunktet mellom norsk utenriks- og bistandspolitikk. Samtidig er nedbyggingen av apparatet rundt bistand reell, og vil få ringvirkninger inn mot frivillige organisasjoner og forskning på Latin-Amerika. I så måte taper Latin-Amerika budsjettkampen fordi regionen faller mellom flere stoler: når det gjelder bistand fordi det er en mellominntektsregion, og sikkerhetspolitisk er ikke regionen viktig nok på grunn av avstand og fordi den på et vis oppfattes som bakgården til vår allierte, USA. Likevel, som Opsvik (kapittel 4) observerer, ser vi styrkede forbindelser mellom Norge og Latin-Amerika som kan medføre økt økonomisk samkvem, handel og særlig investeringer. Våre investeringer i Brasil har økt betraktelig, og Statoil vant i 2016 lisenser for olje- og gassleting i Mexico. Samtidig med at Norge la ned ambassaden i Guatemala, fikk Norge i 2016 observatørstatus i handelsorganisasjonen Stillehavsalliansen. Vi ser altså tydelige tegn på en dreining av fokus for Norges forhold til Latin-Amerika. Det store spørsmålet blir om denne dreiningen kan kompensere for reduksjonen på andre områder. Mens bistand og fokuset på Mellom-Amerika siden 1980-tallet har skapt ringvirkninger for interessen gjennom solidaritetsbevegelser, frivillige organisasjoner og forskning, er det uvisst i hvilken grad en styrking av Statoil, Hydro og andre norske selskaper og investeringer i Latin-Amerika vil kunne skape tilsvarende ringvirkninger.

Det er ingen grunn til å tro at uavhengig og kritisk forskning er mindre viktig rundt norske investeringer utenlands enn rundt norsk bistand- og utenrikspolitikk.

Det kapitlene i denne antologien viser, er at norske forbindelser med Latin-Amerika er i stor endring. Med utgangspunkt i oversikten over elevutveksling og spansk kunnskaper, er det uten tvil et stort, utnyttet potensial for økt interesse, økt kunnskap og styrkede forbindelser med Latin-Amerika i Norge. Det lover godt for fremtiden for Norges forbindelser med Latin-Amerika og for styrkede, nyanserte og kunnskapsbaserte forestillinger, bilder og formidlinger av Latin-Amerika i Norge.

En presentasjon av det som kommer

Da arbeidet med boken startet, var det et mål å bringe inn så mange sektorer og tema som mulig, særlig tema det var lite kunnskap om fra før, og fra sektorer som ikke var tilknyttet den norske staten. Antologien endte likevel opp med et sterkere fokus knyttet til det offentlige Norge. Med et mer konsentrert fokus får vi et mer komplett bilde av våre offisielle og offentlige relasjoner til og forestillinger om regionen, men samtidig betyr det at det fremdeles er mye igjen å ta tak i for fremtidig forskning.⁹ Fokuset på det offisielle Norges kontakter med Latin-Amerika forklares delvis av at den norske stat er stor og sterkt involvert i Latin-Amerika ikke bare i utenrikspolitikk og bistand, men også gjennom eierskap i norske bedrifter som har investert stort i regionen (se Opsvik, kapittel 4), og gjennom finansiering av både frivillig sektor (se Tvedt 2009) og misjonsorganisasjoner (se Tafjord, kapittel 8). Samtidig er informasjonen om disse aktivitetene lettere tilgjengelig for forskere enn informasjon om privatpersoners engasjement i regionen. Med et relativt konsentrert fokus, håper vi at kapitlene gir en god innføring i og oversikt over norske forbindelser med og forestillinger om Latin-Amerika, og at bidragene ikke bare er lærerike,

9 Særlig interessant ville det være med analyser av viktige bindeledd mellom Latin-Amerika og Norge, som f.eks. hvilken rolle elev- og studentutveksling og norske frivillige organisasjoner har når det gjelder norske forbindelser til og forestillinger om Latin-Amerika. Forhåpentligvis vil andre ta utfordringen og bruke denne boken som utgangspunkt for slike analyser. Et annet aspekt som det ville være interessant å studere, er den norske solidaritetsbevegelsen med Latin-Amerika, Latin-Amerikagruppene i Norge. For en god analyse av solidaritetsbevegelsen og solidaritet med Chile, se Godbolt (2014).

men også kan bidra som en spore til videre forskning omkring Norge i Latin-Amerika på andre områder.

I kapittel 2 gir Steinar A. Sæther en historisk oversikt over norsk migrasjon til Latin-Amerika i perioden 1820–1940. Kapittelet bygger på hans tidligere publiserte forskning på temaet (se Sæther 2015). Sæther stiller spørsmål om hvorfor så få norske migranter reiste til Latin-Amerika, og basert på et originalt kildemateriale analyserer han hva som skjedde med de nordmenn som etablerte seg i regionen. Kapittelet viser viktigheten av norsk sjøfart for våre historiske forbindelser med Latin-Amerika, men også hvordan urolige tider i de landene nordmenn reiste til, påvirket nordmenns beretninger hjem og migrasjonen til regionen.

I kapittel 3 analyserer Mieke Neyens norsk reiselitteratur fra Mexico fra Carl Lumholtz til i dag. Kapittelet får frem, som Sæthers kapittel, viktigheten av de forestillinger om og bilder av regionen som ble presentert nordmenn hjemme, blant annet for mulige migranter, men reiseberetninger ble også brukt for å fremme norske investeringer. Et trekk ved reiselitteraturen fra Mexico kjenner vi igjen i mye av sakprosaen og formidlingen om Latin-Amerika i dag, nemlig søken etter det “ekte” eller “egentlige” Mexico eller Latin-Amerika (i motsetning til påståtte falske bilder som presenteres i for eksempel det daglige nyhetsbildet). Samtidig viser Neyens et annet gjenkjennelig trekk, ved at det (som presenteres som det) ekte, autentiske og rene gjerne er knyttet til det historiske, rurale, naturen og urfolk.

I kapittel 4 gir Tor Opsvik en oversikt over og en beskrivende analyse av norske økonomiske forbindelser med Latin-Amerika etter andre verdenskrig. Bidraget er den første systematiske analysen av dette temaet, og kapittelet gir i så måte et viktig bidrag til våre kunnskaper om norske forbindelser til Latin-Amerika. Samtidig etterlater kapittelet mange nye spørsmål som andre forskere og studenter forhåpentligvis vil ta tak i fremover. Opsvik stiller kritiske spørsmål til hvordan våre investeringer støtter opp om en nyliberal samfunnsmodell med en redusert statlig rolle på bekostning av en mer statssentrert utviklingsmodell som Norge selv dro fordel av under moderniseringen av landet, og som Norge også offisielt støtter opp om i sin utenriks- og bistandspolitikk.

I kapittel 5 gir Einar Berntzen en tilsvarende oversiktsanalyse av norsk bistand til Latin-Amerika fra ca. 1960 til i dag. I dette kapittelet som i flere senere kapitler (se Bull, Nissen og Tafjord sine kapitler), kommer det klart frem to interessante trekk ved norsk utenriks- og bistandspolitikk overfor

Latin-Amerika: personavhengigheten og at den har vært drevet av håp og solidaritet med politiske bevegelser som på et eller annet vis har hevdet at de er sosialistiske. Mens det første trekket trolig kan forklares ved at Latin-Amerika som påpekt ikke er en viktig region for Norge, og dermed er preget av små miljøer, er det siste elementet noe særegent for Latin-Amerika – solidariteten for Latin-Amerika tar en politisk retning. Berntzen viser også hvordan dette medførte en bistandspolitikk som til tider gikk på tvers av USAs interesser i regionen, men også at dette likevel ikke var unikt for norsk bistand til Latin-Amerika.

I kapittel 6 følger Benedicte Bull opp med en mer detaljert analyse av norsk utenriks-, og dermed også bistandspolitikk under den latinamerikanske venstrebevegelsen som for fullt slo inn med valget av Luiz “Lula” da Silva som president i Brasil i 2002. Venstrebevegelsen la grunnlag for den største norske offisielle “satsingen” på Latin-Amerika noensinne, og var som tidligere engasjement sammenfallende med et håp om en bedre fremtid drevet frem i Latin-Amerika av bevegelser som var solidariske med den fattige eller undertrykte delen av befolkningen i regionen – en kombinasjon av utopi og ideologi. Likevel var satsingen i minst like stor grad preget av realpolitikk og økonomiske egeninteresser, og heller enn som et brudd med fortiden, kunne satsingen i stor grad forstås som en videreføring av engasjementspolitikken fra 1990-tallet. Det realpolitiske elementet i satsingen forklarer også ifølge Bull at satsingen tross alt ble moderat, og det er med på å forklare både endringen og nedgangen i satsingen som begynte under Stoltenbergs siste år som statsminister.

Ada Nissen bidrar i kapittel 7 med den første norske akademiske analysen av Norges fredsengasjement i Colombia under samtalen som ledet frem til en endelig fredsavtale mellom colombianske myndigheter og FARC i 2016. I kapittelet sammenligner Nissen fredssamtalen i Colombia med Norges bidrag til freden i Guatemala 20 år tidligere, og trekker tråder mellom de to norske fredsengasjementene. Sammenligningen gir Nissen anledning til å sette spørsmål ved om det i det hele tatt eksisterer noe som kan kalles en norsk modell for fred, og hun viser både styrkene og svakhetene ved at det norske freds- og Latin-Amerika-miljøet var lite og personavhengig. Samtidig som det ga en fleksibilitet til å engasjere seg på kort varsel, manglet Norge som en liten aktør tyngde til å drive prosessene gjennom til endelig avtale.

Bjørn Ola Tafjord presenterer i kapittel 8 den første oversikten over norsk misjon i Latin-Amerika, i det minste den første skrevet av en akademiker

utenfor og uavhengig av norske misjonsorganisasjoner. Fokuset er både på forbindelsene misjonsvirksomheten skaper med Latin-Amerika, og de forestillinger misjonærer presenterer her hjemme av regionen. Som en første analyse av temaet, fokuserer kapittelet først og fremst på sentrale trekk ved den norske misjonen fra den spede oppstarten gjennom sjømannskirka til den mer omfattende innsatsen vi ser i dag. Gjennom Tafjords tekst ser vi også parallellene mellom misjon og bistand, både når det gjelder personer som beveger seg på tvers av disse sektorene, og når det gjelder målsettingene. De store offentlige tilskuddene til misjonen i Latin-Amerika er også et tankekors, og budsjettmessig er det ingen tvil om at norsk misjon er en stor geskjeft også i Latin-Amerika.

I kapittel 9 gir Greger, Hætta, Høeg, Krøvel og Lunde en analyse av norske mediers dekning av Latin-Amerika, og de fokuserer dermed på norske forestillinger om Latin-Amerika. Også for journalistikken er Latin-Amerika en lite viktig region – en hvit flekk på kartet, som forfatterne skriver – og bildet som presenteres blir ofte formet av nyhetsklipp fra internasjonale byråer heller enn norsk journalistikk. Kapittelet gir en oversikt over både omfanget av og sentral tematikk i journalistikken, samtidig som dette generelle bildet suppleres av en kvalitativ analyse av de dominerende narrative som benyttes om regionen. Et særpreg ved den norske journalistikken er mangelen på lokale stemmer som kommer frem i de saker som presenteres om regionen, og den sentrale rollen Norge spiller i dekningen av Latin-Amerika.

Kapittel 10 er skrevet av Liv Eide og Åse Johnsen, og studerer formidlingen og markedsføringen av norske studiereiser til Cuba. Forfatterne finner et overflatisk bilde av landet med flittig bruk av eksotisering og det eksepsjonelle av Cuba, men også hvor lite viktig Cuba og cubanere er. I så måte er funnene i overensstemmelse med analysen til både Neyens og Greger mfl. som henholdsvis trekker frem eksotiseringen og den manglende rollen latinamerikanske stemmer spiller i formidlingen av Latin-Amerika i norske tekster. Markedsføringen av studiereiser til Cuba kan, som forfatterne også gjør, best sammenlignes med turistbrosjyrer hvor nøkkelkompetansen man skal tilegne seg – interkulturell kompetanse – glimrer med sitt fravær.

Kapittel 11 er skrevet av Leiv Marsteintredet og fokuserer på norske forskeres relasjon til Latin-Amerika og syn på og holdninger til forskning. Kapittelet baserer seg på en survey-undersøkelse av norske Latin-Amerika-forskere som kartlegger forskernes forbindelser til regionen og deres holdninger

til forskning. Kapittelet fokuserer på at også innen norsk forskning står solidaritetsaspektet sterkt i møtet med Latin-Amerika, og at dette hensynet kan komme i konflikt med kriteriet om sannhetssøken i forskningen. Tematisk har forskningen fulgt utenriks- og bistandspolitiske mål, men her kommer norske Latin-Amerika-forskere under press med den endrede norske politikken overfor regionen.

I 2007 skrev forskerne Jemima García-Godos og Stener Ekern en kronikk i Dagbladet med tittelen *Norske bilder av Latin-Amerika* (García-Godos og Ekern 2007). Med bakgrunn i denne kronikken og med et perspektiv utenfra til denne boken presenterer forfatterne en kritisk analyse av norske forestillinger om og relasjoner med Latin-Amerika. Essayet deres fungerer som en konklusjon på denne boken og oppsummerer og analyserer i særlig grad de norske forestillinger om og bilder av Latin-Amerika, men forfatterne viser også at disse forestillingene påvirker våre politikere, vår politikk og våre forbindelser med regionen. De to erfarne Latin-Amerika-forskerne diskuterer hvordan de mest utbredte stereotypiene eller sjablongene vi benytter, ikke har endret seg i særlig grad på tross av store endringer både i Norge og i Latin-Amerika, og at de tildekker og til dels forvrenger en mer komplisert virkelighet og historie som vi sjelden får lese om her til lands.

Litteraturliste

- Aftenposten. (2007). Latin-Amerika skal frem fra glemselen. *Aftenposten*, 02.11.2007.
- ANPE. *Estadísticas. El español en la escuela noruega* 2016. Tilgjengelig på: <http://www.anpenorge.no/wordpress/estadisticas/>.
- Bull, Benedicte (red.). (2015). *Pensamiento social noruego sobre América Latina*. Buenos Aires: CLACSO.
- Dagsavisen. (2006). Ny giv for Brasil. *Dagsavisen*, 17.08.2006.
- Fløgstad, Kjartan. (1999). *Eld og vatn. Nordmenn i Sør-Amerika*. Oslo: Universitetsforlaget.
- García-Godos, Jemima og Stener Ekern. (2007). Norske bilder av Latin-Amerika. *Dagbladet*, 30.03.2007. Tilgjengelig på: <http://www.dagbladet.no/kultur/2007/03/30/496525.html>.
- Godbolt, James. (2014). "Solidaritet med Chile – frå motstandskamp til menneskerettsengasjement." *Historisk Tidsskrift* nr. 93:277–298.
- Holsen, Sjur. (2006). Latin-Amerikas vei. *Bergens Tidende*, 11.03.2006, Tilgjengelig på: <http://www.bt.no/btmeninger/kronikk/Latin-Amerikas-vei-127922b.html>.
- Ims, Daniel. (2007). "Demokraten" Chávez. *Klassekampen*, 13.06.2007. Tilgjengelig på: <http://www.rorg.no/Artikler/1579.html>

- Kulasingam, Ann Susanne og Karoline Garnes. *Skrinlegger en hel region*. NRK 2015.
 Tilgjengelig på: <https://http://www.nrk.no/ytring/skrinlegger-en-hel-region-1.12558483>.
- Larsen, Joar Hoel. (1997). *Latin-amerikanske bilder*. Oslo: Pax Forlag.
- Loge, Julia. (2017). "UiO avslutter Latin-Amerikastudier." *Uniforum*, 06.02.2017.
 Tilgjengelig på: <http://www.uniforum.uio.no/nyheter/2017/02/uio-avslutter-latin-amerikastudier.html>
- Pettersen, Stig Arild. (2016). *Erling Lorentzen. Vilje og motstand*. Oslo: Cappelen Damm.
- Sæther, Steinar A. (red.). (2015). *Expectations unfulfilled: Norwegian migrants in Latin America, 1820–1940*. Leiden: Brill.
- Selmer, Erik R. (2006). Kontinentet Norge glemte. *Dagsavisen*, 29/08-2006.
- Statsministerens kontor. *Ambassaden i Guatemala legges ned*, 27.03.2017 2015.
 Tilgjengelig på: <https://http://www.regjeringen.no/no/aktuelt/guatemala/id2460226/>.
- Tvedt, Terje (2009). *Utviklingshjelp, utenrikspolitikk og makt. Den norske modellen*. 2. utg. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Wedén, Axel Støren (2017). "Latin-Amerika: Den glemte regionen." *Verdens Gang*, 11.02.2017. Tilgjengelig på: <http://www.vg.no/nyheter/meninger/skole-og-utdanning/latin-amerika-den-glemte-regionen/a/23922093/>